

A KÖZJÁTÉK KORSZAKÁBÓL

HERCEG JÁNOS: *Előjáték.*

Forum, Újvidék, 1975.

1940 címmel a recenzens egyszer verset írt a jeges viharról, amely „megrázza házunk s a korhadó földrészt”, s mielőtt Herceg János emlékezéseinek most megjelent, második kötetéről szólnék, hadd idézzem a hajdani versszakot:

*„Zeng és üvölt s lenn szüköl Európa,
Csapzott földjein nyiva lengenek,
Egymás körül féltékenyen kerengve,
Mint szélkakasok a kis nemzetek.”*

Nos, erről a korszakról írja emlékezéseinek második kötetét Herceg János, az 1940-et megelőző és követő esztendőkről, s ma már, jó emberöltővel később, tisztábban láthatjuk, hogy valóban így volt, a második világháborútól volt vemhes a világ, s bizony nem csupán a kis népek és nemzetek, hanem a legnagyobb hatalmak között is éppúgy dúltak az önellentmondások, mint a magukat külön-külön nagy hatalomnak képző kis népek és országok között. Csoda-e, hogy az akkori kisebbségi sorsban élő magyar (vagy nem magyar) írónak még a kis nemzeteknél is súlyosabb volt a helyzetük és a sorsuk, hiszen ha a legkisebb lépést is elvétették, az utókor nagyképpen vonhatta őket felelősségre; nem jól tették dolgotokat, bátrabbnak, erősebbnek kellett volna lenni.

Herceg János emlékezéseinek első kötetében, a *Két világban* nemcsak a maga egyéni indulásáról, hanem a vajdasági magyar irodalom elindulásáról és kibontakozásáról beszél, ebben a másodikban pedig a saját budapesti kirándulását, majd a hazai röghöz való visszatérést írja meg, s bizony önmagával szemben sem mindig kíméletesen. Herceg „előjátéknak” tekinti ezt a korszakot, amely után már a második világháború robbant ki. Éppen ezért talán inkább a két világháború közti közjátéknak nevezném, szomorú intermezzónak, amely után, a második világháború megpróbáltatásában ugyancsak nagy megpróbáltatás következett el a kis népekre, amelyeknek ködösen látó vezetői a zavarosban akartak halászni. Éveknek kellett eltelniük, míg az embertelenség ellen a nagyhatalmaknak sikerült végre közös nevezőre jutniuk és ezzel elérniük azt, hogy a fasiszta fenevadat a saját barlangjában verjék agyon. (Sajnos, csak ideiglenesen, mert azóta is látjuk, hogy a világ minden részén, hol itt, hol ott lobban fel a fasiszmus kénköves lángja.) Az igazi megpróbáltatás és megmérettetés még csak ezután következett el mind Herceg János, mind a vajdasági magyar írók életében, mert tisztán kellett látniuk, hogy Hitler veszedelmes ajándéka micsoda csapdákat rejteget, s milyen végzetes lehet számunkra. De ez már nem a Herceg-féle „előjátékhoz” tartozik, ő a háborút megelőző évekről emlékezik és sorolja fel a korszak pozitív és negatív töltésű alakjait.

Hercegtől tudjuk meg azt is, hogy Mohácsi Jenő, a második világháború előtti korszak nagy humanista írója és műfordítója már a föllegektől terhes világban Zomborban is járt, hogy Jankulov főtisztelendő úrnak megköszönje *Az ember tragédiájának* immár harmadik szerb fordítását. S mint az egyik budapesti könyvkiadó lektora, Herceg is sokat tett azért, hogy az akkori magyar polgári világ sznob szemléletét, amely a szomszédos népek művelődését nem tekintette velünk egyenlő értékűnek, megtörje. (Tegyük mindjárt hozzá: nyomaiban az immár átalakult magyar társadalomban csökevényként még ma is megvan.) S bizony közös tragédiánk, hogy amikor Budapesten az Egyetemi Nyomda kiadásában végre megjelenhetett a három

délszláv regény (Crnjanski, Cankar, Kolar művei), már ki is tört a második világháború és semmivé tette az évtizedes munkát. Mi nem csodáljuk, hogy Herceg még ma is óvatosan nyúl az akkori korszak és táj magyar irodáinak kérdéseire, memoárját is inkább novellisztikusan írja, azon a hangon, amellyel elbeszéléseiben találkozunk. Sokszor még kicsit kódösit is, habár erre igazán nem lenne szüksége. A vajdasági magyar és szerb irodalom és a közélet számos alakjával találkozunk a könyv lapjain, s még a kortársaknak is tud meglepő dolgokat mondani. Így például Žarko Vasiljević valóban több évtizedes jó barátom volt, de magam is Herceg könyvéből tudtam meg, hogy Dáfina anyót (egyik legkedvesebb fordításomat) ő is lefordította, s hogy Žarko egyszer meg is vallotta neki: nékem köszönhettem, hogy megszabadult a szimbolizmus modorosságaitól.

De ki tudná ilyen kurta könyvismertetésben felsorolni, hogy e második korszakban ki mindenkinek az arcélét rajzolja meg Herceg ebben a kötetében Radó Imrétől egészen Veljko Petrovićig. Herceg János itt is könnyedén és varázslatosan tud mesélni, s az utódok nyilván hálásak is lesznek neki, hogy ennyi mindent elmondott írókról és nem írókról, közéleti emberekről és a hétköznapok embereiről is. Bennem legmaradandóbban talán az a megállapítása visszhangzik, amelyben hitet tesz amellett, hogy „*Vajdaság népeinek sorából egyszer remélhetőleg mégis kihallatszik a közös ének kórusa*”. Mintha ennek egyre több jelét látnánk.

CSUKA ZOLTÁN

PRÓZAI EMLÉKSOROK — VERSESKÖTETBEN

MAURITS FERENC: *Telep*.
Symposion Könyvek 46.
Forum, Újvidék, 1975.

Második kötete jelent meg Maurits Ferencnek. Ilyenkor az olvasó előveszi az első kötetet is, újraolvassa. Összehasonlítást végez, újraértékel és értékel, hasonlóságot és eltérést állapít meg. Gondolkodik. Reménykedik abban, hogy valami újat kap, és csodálkozik azon, hogy az előző kötetből már ismert alanyokkal találkozunk, de nem elmélyültebb megformálásban, hanem az előzőhöz hasonlóan, ugyanúgy. Az előző kötetből átvett versekkel is találkozunk, például az *ómama*, a *krisztina* c. versek.

Mindebből megállapíthatjuk, hogy egy olyan költővel — festővel van dolgunk, akinek kialakult világképe van. Határozott alkotásterelete az emlékek világa, a gyermekkor élményeinek a felelevenítése. Az idő lebontása révén a jelenben a múltat szemléli, föllesztné annak hőseit.

A *telep* című új kötete olyan, mint egy képes album, amelyben ismerős arcok, helyek megörökített fotói vannak. Egyfajta emlék, a tovatűnő egykori jelen megörökítése, tartósítása. Az idők folyamán elővesszük ezt az albumot, a múlt dokumentumát, és annak minden oldaláról számunkra ismerős arcokkal, képekkel találkozunk. És ha mi ezt másoknak magyarázzuk, a kép statikus voltát írjuk le. A képet megpróbáljuk életre keltve elevenen